

УДК 72.01/03 '18-19'

Ю. В. Івашко

*доктор архітектури, професор кафедри Основ архітектури
і архітектурного проектування
Київського національного університету
будівництва і архітектури*

АРХІТЕКТУРА ЯК ПЕРЕДВІСНИК СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

Анотація: звернуто увагу на специфічну роль архітектури як передвісника суспільних змін, показано логічний зв'язок між поширенням «неомодерну» і суспільно-політичних подіями в Україні, які відбулися останнім часом.

Ключові слова: зміни, суспільство, архітектура, «неомодерн».

1. Сучасна архітектура: шлях до майбутнього чи каталізатор кризових явищ в суспільстві?

Створена способом побудови химерних комп'ютерних кривих сучасна архітектура вражає, але, на відмну від архітектури «авторських» стилів минулого, справляє враження холодної і технізованої і аж ніяк не підходить під вираз «музика, яка застигла в камені».

Сьогодні ми спостерігаємо розвиток архітектури в двох протилежних напрямках: один з них – сучасний, заснований на комп'ютерному моделюванні і застосуванні новітніх матеріалів, технологій і форм, другий – ретроспективний, заснований на відтворенні модифікованих елементів стилів минулого. Ставлення до обох цих напрямків не однакове: ті, хто виступає за «людяність» архітектури, критикують техногенну архітектуру за одноманітність і відсутність авторського почерку архітектора, підміну творчості комп'ютерним моделюванням і зменшення ролі архітектора як творця, втрату національної своєрідності, людського масштабу і гігантоманію. Навпаки, прихильники новаторства вважають, що динамічному розвитку сучасного суспільства потрібна така ж динамічна архітектура і критикують архаїчність «ретро-об'єктів». Між тим, в цих дискусіях якимось забувається чи не основна функція архітектури як каталізатора прихованих процесів у суспільстві. Наприклад, поширене протягом останнього десятиліття захоплення ретро-стилями в сучасному трактуванні (на пострадянському проторі) чи типовою «техногенною» або «деструктивною» архітектурою в західноєвропейських країнах свідчить про наявність кризових явищ в суспільстві і спробах суспільства знайти вихід з них. Насправді деструктивна архітектура-руїна чи епатажна архітектура, де дозволено все і будинок можна поставити догори ногами – це також прихований показник проблем в суспільстві і відмов від

традиційних суспільних цінностей. Тут варто провести аналог з масовим захопленням «китайщиною», «гротами» і «руїнами» наприкінці стилю бароко і на початку раннього класицизму: незабаром після цього світ пережив наполеонівські війни, які змінили суспільство. Історичним аналогом сучасної деструктивної архітектури було і рококо, яке виникло на тлі розбещеності аристократії і логічно завершилося Великою Французькою революцією.

Архітектура виступає в ролі візуального втілення культури суспільства, тоді як основна роль в формуванні свідомості і культурного рівня суспільства належить літературі. Суспільство, яке багато читає, породжує більш естетичну з художньої точки зору архітектуру.

2. Надмірне захоплення минулим – тупіковий шлях розвитку суспільства

Хоча старовинне англійське прислів'я і говорить, що «народ, який не знає свого минулого, не має права на майбутнє», проте надмірне захоплення історією і спроба повернутись у щасливе минуле так само небезпечні, як і незнання історії, оскільки, за іншим прислів'ям, «історія повторюється двічі – перший раз – як трагедія, другий – як фарс». Сьогодні ми спостерігаємо в Україні і порушення всіх пам'яткоохоронних і законодавчих норм, і масове тиражування стилів минулого в сучасній інтерпретації. З одного боку – заперечення пам'яті минулого шляхом зносу автентичних пам'яток, з другого – підміна автентики псевдоісторією [3, 4].

Відомим і беззаперечним залишається факт циклічності розвитку суспільства, коли в певних випадках спостерігається подібність з подіями, які відбулись сто чи двісті років тому. В таких випадках раптом реанімується той стиль, який відповідав тим давнім аналогічним подіям. Наприклад, найбільш популярним стилем в історії людства виявився класицизм в його більш гармонійному грецькому чи монументальному римському варіанті. До класицизму звернулись на стадії розпаду бароко наприкінці XVIII століття і поступово з посиленням авторитарності управління наприкінці XIX века він модифікувався в монументальний і холодний, вражаючий і гнітючий масами ампір – стиль імперії. Наступний виток реанімації класицизму – але вже не в чистому вигляді, а в еkleктичному варіанті поєднання з іншими стилями – відбувся в період панування «неокласицизму» початку XX століття як спроби відродження сильної держави. Згодом класицизм на кілька десятиліть втратив своє значення, поступившись авангарду, і знов був реанімований як «сталінський ампір» в СРСР та «варваризований класицизм» у фашистській Італії та Німеччині.

Отже, якщо реанімація класицизму була свідченням посилення авторитарних тенденцій, то навпаки, реанімація стилів, пов'язаних з часами

феодалної роздрібленості (романіка, готика) чи стилів, які виникли як реакція на кризові явища в суспільстві (модерн) є свідченням прихованих проблем у суспільстві і відсутності жорсткого одноосібного управління.

Останнім часом на пострадянському просторі посилились позиції не «неокласики», а «неомодерну» з елементами модерну-«ар-нуво» кінця ХІХ-початку ХХ століття [2]. Найчастіше ми не звертаємо увагу на його кількість: «неомодерн» проростає скрізь - в кованих огорожах магазинів і тротуарів, в металевих ліхтарях і навісах, в малоповерхових особняках і багатоповерхівках в центрах міст. На чийсь думку, модерн – це приємний для ока стиль, кращий, ніж типові «хрущовки» 60-х років (рис.1). З цим дійсно не можна сперечатись. Модерн дійсно був останнім авторським художнім стилем, далі був техногенний авангард-конструктивізм. Однак хочеться подивитись на сам факт виникнення модерну і порівняти його з сучасним «неомодерном». По-перше, одразу зазначимо, що модерн-«ар-нуво» кінця ХІХ-початку ХХ століття і «неомодерн» ХХІ століття – це принципово різні явища (рис.1, 2). Модерн-«ар-нуво» довго і органічно виникав в надрах мистецтва прерафаелітів, вихованому на японській культурі, в надрах «неоготики» періоду історизму ІІ половини ХІХ століття і внаслідок швидкого розвитку будівельної галузі. «Неомодерн» не виник органічно з архітектури радянського періоду і наслідує лише зовнішню форму модерну переважно у вигляді окремих елементів та декору. Немає і зв'язку між формами «неомодерну» і застосованими новітніми конструкціями, навпаки, вони протирічать одне одному (рис.2). Модерн-«ар-нуво» являв собою єдину цілісну систему світосприйняття, яка включала в себе все – від філософії до одягу, від фасаду до інтер'єру, від графіки и живопису до оформлення віконної и дверної фурнітури. Сучасний же «неомодерн» не передбачає цілісності «ар-нуво», він «цитує» окремі «пізнаваємі» елементи та деталі і розташовує їх в довільному місці без дотримання стильової єдності.

Дещо цікавіше проаналізувати інше. Якщо «неомодерн» не є продовженням «ар-нуво», тоді чому тоді він взагалі проявився саме зараз і найбільш масово і помітно – в Україні? І тут ми знову звертаємось до формули, що архітектура – це насамперед візуалізована форма суспільної свідомості. Пригадаємо, на тлі яких суспільно-політичних подій виник і розвинувся модерн-«ар-нуво» кінця ХІХ-початку ХХ століття: це втрата старих ідеалів і пошук нових, зростання економічних проблем, російсько-японська війна 1904-1905 років, революція в Росії 1905 року, поява величезної кількості лівих, правих, націоналістичних і радикальних течій і партій, посилення конфронтації між владою і суспільством, і на завершення Перша світова війна, яка і перервала існування «ар-нуво». На жаль, сучасне суспільство також переживає втрату старих ідеалів, спостерігається зростання кількості партій і течій,

Рис.1. Фрагмент фасаду будинку на вул.Володимирській,81-а
(Київ, стиль модерн)

Рис.2. Фрагмент фасаду будинку на розі вул.Саксаганського і пл.Перемоги
(Київ, «неомодерн»)

особливо націоналістичних і радикальних, збільшується конфронтація між владою і суспільством, само суспільство розколото.

Все це потребує зваженої відповіді на питання: чи потрібне буквально увічнення минулого чи минулих стилів в сучасних будівлях? І питання навіть не в «неоготиці» чи «неомодерні», воно значно глибше: як саме сучасне українське суспільство повинне увічнювати історичні події?

Історія знає випадки, коли усна пам'ять місця пережила тисячоліття і виявилась настільки сильною, що навіть не потрібно було якогось увічнення місця меморіальною спорудою – наприклад, Олегова гора, гора-Плакальниця, гори Києвиця, Щекавиця та Хоревиця. Тому питання про увічнення місця може бути вирішене не миттєво, а протягом певного часу, коли суспільство усвідомить події, що відбулись, і вибере оптимальне рішення [1].

Список літератури:

1. Косточкин В. В. Проблемы воссоздания в архитектуре / В. В. Косточкин. – М., 1984. – 64 с.
2. Лисовский В. Г. Ещё раз о проблеме идентификации и систематизации наследия модерна / Владимир Григорьевич Лисовский // Архитектура эпохи модерна в странах балтийского региона. – Санкт-Петербург: НИИТИАГ РААСН, 2013. – С.63-64.
3. Международная хартия по консервации и реставрации исторических памятников и достопримечательных мест. // Методика и практика сохранения памятников архитектуры. – М., 1974. – С. 123-127.
4. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць [Венеціанська хартія] // Україна в міжнародних правових відносинах. – Кн. 2: Правова охорона культурних цінностей. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – С. 392-393.

Аннотация

Обращено внимание на специфическую роль архитектуры как предвестника общественных изменений, показана логическая связь между распространением «неомодерна» и общественно-политическими событиями в Украине, которые произошли в последнее время.

Ключевые слова: изменения, общество, архитектура, «неомодерн».

Annotation

It was turned to the specific role of the architecture such as prophecy of the changing in society, it was demonstrated the logical connection between spreading of “neo-Art-nouveau” and society-political events in Ukraine, which took place in last month.

Key words: changes, society, architecture, “neo-Art-nouveau”.